

Г.Қ. Қортабаева¹ , Т.Е. Кыдыр², С.С. Рысқұлов¹

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты, Қазақстан, Алматы қ.

АХМЕТ ЯСАУИ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ СОПЫЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ

Қожа Ахмет Ясауи – өз заманының озық туған ғұлама-ғалымы. Ол – сопылық ілімді кеңінен игеріп, Хақты тану жолында өзінің тариқатын қалыптастырған ақын. Қожа Ахмет Ясауи негізін қалаған жол – сопылық жол. Өз бағытын ұстанған ақын осы ілімді өмірінің соңына дейін насихаттады. Оның бұл ойлары даналыққа жетелеуші хикметтерінен көрініс тауып жатты. Мақалада сопылық әдебиет, сопылар, түркі әлемінің ең атақты сопы-ақыны Қожа Ахмет Ясауи “Диуани хикмет” шығармасы талданады. Күллі түркі жұртына «Түркістан пірі» деген атпен танымал болған Қожа Ахмет Ясауидің даналық сөздері барша адамзат баласын кемелдікке, ізгілікке, татулыққа, бауырмалдыққа шақыратыны анық. Мақалада ислам діні мен түркілік мәдениетті ұштастырған сопы-шайырдың сопылық ілімі шығармалары талданады. Өйткені тасаууф ілімінде жүрек – иманның тұрағы, ұлы Жаратушыға деген сүйіспеншіліктің мекені болып табылады. Сопылық әдебиетте “Хақты танып, Хақиқатқа ұласу”, “Сырды түсінуге ұмтылу”, “Сүйіктіге ғашық болу”, “Жарға ынтық болу”, “Сүйіктімен сұхбат құру”, “Ақиқат шарабын ішу”, “Мас болып, естен тану”, “Көбелек болып, отқа күйу”, “Өлмей тұрып өлу”, “Пәруанадай шыр айналу”, “Гүлге ынтызар бұлбұлдай сайрау” сияқты ұғымдар кеңінен қолданылады. Сондай-ақ сопылық ілімде кемел адам, шарифат, пір, нұр, сабыр, тақуа, сұхбат, тәуекел сияқты ұғымдармен бірге “жүрек”, “көңіл” сынды түсініктер сопылық ілімнің ең негізгі қолданылатын тіркестерге айналды.

Түйін сөздер: сопылық ілім, пір, сопы, «Диуани хикмет», даналық сөздер.

G.K. Kortabayeva¹, T.E. Kydyr², S.S. Ryskulov¹

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

²Institute of Literature and art named after M. Auezov, Kazakhstan, Almaty

Sufi Worldview in the works of Ahmed Yasawi

Koja Ahmet Yasawi is an outstanding scientist of his time. He is a poet, a sufi, who has formed his strength on the path to knowing God. Ahmed Yasawi is the founder of the Sufi path. The poet, following his instructions, spread this teaching to the end of his life. His thoughts were reflected in his wisdom. The article analyzes Sufi literature, Sufism, as well as the most famous poet of the Turkic world Khoja Ahmet Yasawi and his work “Diwani Hikmet”. It is clear that the wisdom of Khoja Ahmed Yasawi, who was known among the Turkic people as a Turkistan’s spiritual enlightener, calls on all mankind to perfection, goodness, peace and brotherhood. The article analyzes the Sufi teachings of the Sufi poet, who combines Islam and Turkic culture. In the doctrine he used concepts such as the ideal person, sharia, light, patience, piety, dialogue, commentary. In Sufi literature: To know the truth, the journey to the truth, the desire to understand the spiritual secret, to be in love with the beloved, to be keen on the creature, to talk with the beloved, drink the wine of truth, lose consciousness, become a butterfly and burn the fire, the terms “die before you step death”, “twirling like a wreath on the truth” are widely used in Sufi literature. In addition, concepts such as “heart”, “mood” are also widely used in Sufism.

Key words: Sufism, spiritual enlightener, Sufist, Divan-i Hikmet, words of wisdom.

Г.К. Кортабаева¹, Т.Е. Кыдыр², С.С. Рысқұлов¹

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Институт литературы и искусства имени М. Ауэзова, Казахстан, г. Алматы

Суфийское мировоззрение в произведениях Ахмета Ясави

Қожа Ахмет Ясауи – выдающийся ученый своего времени. Он – поэт, суфий, сформировавший свою силу на пути познания Бога. Ахмед Ясави основатель суфийского пути. Поэт, следовавший своему указанию, распространял это учение до конца своей жизни. Его мысли нашли отражение в его мудрости. В статье анализируются суфийская литература, суфизм, произведение “Диуани хикмет” самого известного поэта тюркского мира Ходжи Ахмета Ясави. Ясно, что мудрость Ходжи

Ахмеда Ясауи, который был известен среди тюркского народа, как «Туркестанский духовный просветитель», призывает все человечество к совершенству, добру, миру и братству. В статье анализируются суфийское учение поэта, которое сочетает в себе ислам и тюркскую культуру. Его выражения, как познать истину, путешествие к истине, стремление понять духовный секрет, быть влюбленным в любимого, быть увлеченным созданием, поговорить с любимым, выпить вина правды, потерять сознание, стать бабочкой и сгореть в огне, термины «умри перед тем, как наступит смерть», «петь как соловей, жаждущий цветка», широко используются в суфийской литературе. В своем учении он использовал такие понятия, как идеальный человек, шариат, свет, терпение, благочестие, диалог, комментарии. Кроме того, такие понятия, как «сердце», «настроение» также широко используются в суфизме.

Ключевые слова: суфизм, духовный просветитель, суфист, «Диуани хикмет», слова мудрости.

Кіріспе

Сопылықтың сырлы тарихына қарайтын болсақ, онда бұл ағымның түркі әлеміне барынша жақын болғандығын аңғарамыз. Оған себеп, сопылық көзқарастың түркілік дүниетаныммен астарласып жатқандығында. Түркі даласында араб жұртындағыдай сопы ақындарды кудалау көрініс бермеген. Түркі билеушілері сопыларды дінсіздер қатарына қоспастан, қайта оларды дер кезінде қолдап отырған. Мысалы, Т.М. Степанянц: «Третья стадия в развитии суфийских институтов совпадает с ростом могущества Османской империи в XV в. и знаменует переход к «таифа» – орденам...» [1, 56с].

Осман империясы тұсында сопылықтың күшейген кезін Е.И.Бертельс: «Особенно сильный рост влияния шейхов наблюдается в период господства Сельджукидов, которые при всяком удобном случае всегда стремились выразить свое уважение перед местными шейхами и оказать им поддержку. Трудно пока сказать чем Сельджукиды при этом руководствовались. Характерно, однако, что суфийская литература XII-XIII вв. о Сельджукидах неизменно говорит с большими симпатиями и всячески подчеркивает их справедливость, мягкость в управлении и прочие положительные качества, безусловно значительно идеализируя» [2, 41с], – деп селжүк-түркілердің сопылық ағымға жылы қабақ танытқанын жазған.

Әрі тасаууф әдебиеттің басым көпшілігі сол дәуірде дүниеге келгені белгілі. Сондай-ақ, Индияға сопылық тариқаттардың Бабырдың билігі тұсында кіргенін Дж.С. Тримингэм өз еңбегінде атап өтеді [3, 84с.].

Ал Мәурәннаһыр мен Хорасан өлкесінен Хақты іздеген ғәріптердің көптеп шыққаны белгілі. Осыдан-ақ түркілердің сопылыққа бір табан жақын болғандығын аңғарамыз. Жоғарыда айтып өткеніміздей, ортағасырлық түркі жазба жәдігерлерінің басым бөлігі діни-сопылық шығармаларға тиесілі.

Сопылық әдебиет немесе тасаууф әдебиеті, ішкі рухани тереңдікке және Жаратқанға құштарлыққа бастайтын сөз өнері ретінде VIII ғасырда мұсылман елдерінде қалыптасқан. Сопылық әдебиет исламның қайнар көзі саналатын Құран мен хадистерден бастау алған. Иман тақырыбына терең бойлаған алғашқы сопылар жаратылыстың таңғажайып сырлары мен Құранның ішкі мәнін және адамның болмысын ұғынуға талпыныс жасады. Қасаңдыққа бой алдырмай, шынайы ықыласпен жасалған бұл талпыныс кезінде сопылар Құран мен тәпсірге, хадис пен сүннетке және шариғат қағидаларына сүйенді.

Сопы сөзінің түп-төркініне үңілетін болсақ, сопы сөзі араб тілінде бірнеше мағынаны береді. Бұл сөздің түбірі арабтың «саф» (*إفص* *таза, шынайы*) сөзімен байланысты деген пікір бар [4, 449 б] десе, келесі анықтамада бұл сөз арабтың «суф» (*فوص* *жүн*) сөзінен шығып [4, 450 б], ертедегі сопылардың тек жүннен тоқылған киім үлгілерін кигенін білдіреді.

Сопылар негізінен Тәңірі алдында тізе бүгіп, қатесін ұғынып, тәубаға келуді, “ынталы жүрек, шын көңілмен” егіліп, Жаратқанға жалбарынуды, сүйіктіге мұңын шағып, оған құлшылық етуді насихаттады. Сопылықты “хәл ілімі” деп те атайды. Сопылық әдебиеттің өкілдері Алла мен оның елшісіне арналған махабатың түрлі тәмсіл-рәміздер мен аллегориялар, ым-ишаралар арқылы жеткізді, транса күсіп, Тәңірмен тілдесуді түрліше баяндады. Сопылық ілімі – кез келген адам түсіне бермейтін жүректің түбінде жатқан асыл маржан тас. Абай айтпақшы, «білгенге маржан, білмеске арзан» дегендей түсіну үшін солардың халін бастан кешіру керек шығар.

Сопы сөзінің келесі бір мағынасы «көлеңке» деген мағынаны білдіреді. Пайғамбарымыз Мәдина қаласында мешіттің бір бұрышына құрма ағаштарынан көлеңкелік баспана салдырған. Көлеңкелікке арабшада «суффа» делініп, ол

жерде тұрғандар «асхабы суффа» деп аталды. Суффа сахабалары туған-туыс, жақындары мен дүние-мүліктері жоқ кедей сахабалар болатын. Олар өз өмірін Құран үйреніп, Пайғамбарымыздан тәлім алу жолына арнап, күндіз ораза ұстап, түнде ғибадат етіп, дүниенің күйбең тіршілігінен бойларын алыс ұстап, алтын уақыттарын пайғамбардан естігендерін жаттап, кейінгілерге жеткізу жолында өткізді. Бұлардың саны 30-дан 700-ге дейін артты. Олар Исламның шынайы рухын басқа руларға, мемлекеттерге көркем түрде уағыздау арқылы, жан-жаққа мұғалім етіп жіберілді [5, 16 б].

Күллі түркі жұртына «Түркістан пірі» деген атпен танымал болған Қожа Ахмет Ясауидің даналық сөздері барша адамзат баласын кемелдікке, ізгілікке, татулыққа, бауырмалдыққа шақыратыны анық. Ислам діні мен түркілік мәдениетті ұштастырған сопы-шайырдың бар жетістігі де осыда.

Жалпы, Ясауи хикметтеріне қатысты әлемде қанша қолжазба жатқаны белгісіз. Кезінде түркітанушы Х.Ф. Гофман өз зерттеулерінің бірінде «Диуани хикметтің» қолжазбалары Берлин, Кэмбридж, Упсала, Париж, Принстон, Мәскеу, Санкт-Петербург, Ташкент, Стамбул секілді қалалардағы кітапхана қорларында жатқанын жазған болатын [6, 19 бет].

Орта ғасырлық түркі мұрасын зерттеушілердің ішінде Ясауи шығармаларына соқпай кеткені некен-саяқ. Ол туралы Батыс пен Шығыстың түркологтары бірнеше еңбектер жазды. Әсіресе, осы саладағы түркиялық ғалымдардың ізденістерін ерекше атаған жөн. Ф. Көпрүлүннің «Түрік әдебиетіндегі алғашқы мутасаууфтар» деген кітабынан бастау алатын иасауитанушылар қатары К. Эраслан, М. Узун, М. Тахрари, С. Улутоғ, Н. Йилмаз, Х. Биже, М. Демиржи, М. Тайши, Х. Алтинташ, Н. Зейбек, Н. Тосун секілді ғалымдармен толықты. Кешегі кеңес одағы құрамында болған елдерден Ә. Нәжіп, Н. Маллаев, И. Хаққұл, С. Сейфуллах, Н. Хасен, Г. Хусайнов сынды өзбек, башқұрт, әдебиеттанушылармен бірге М. Жармұхамедов, С. Дәуітұлы, З. Жандарбек, А. Ахметбекова, Д. Кенжетай, А. Әбдірасылқызы сияқты қазақ иасауитанушылары да ақын мұрасын зерттеп, тың талдаулар жасағанын ерекше айта кеткен жөн [6, 11 б].

Қожа Ахмет Ясауи – өз заманының озық туған ғұлама-ғалымы. Ол – сопылық ілімді кеңінен игеріп, Хақты тану жолында өзінің тариқатын қалыптастырған ақын. “Жеті жаста Арыстан Бадам іздеп тапты, құрма беріп перде-

менен сырым жапты. “Бихамдила” көрдім бетін жүзімді өпті, сол үшін алпыс үште жерге кірдім” – деп ақынның өзі жырлағандай, оның алғашқы тәрбиешісі Арыстан баб болған. Ұстазы болашақ ақынның жүрегіне иман нұрын сеуіп, оған Алланың Хақ жолы мен пайғамбардың үлгі-өнегесін үйреткен. Ержеткен Иасауиді бертін келе Жүсіп Хамадинидің тәрбиелегені туралы деректер бар. [6, 21 б]

Суффа сахабаларынан басталған сопылық дәстүр кейінгілерге ұласты. Атап айтсақ Уайс әл-Қарани (657), Хасан Басри (728), Әбу Хашим суфи (767), Ибрахим бин Әтхам (777), Суфиян Саури (778), Рабият-ул Адауийя (804), Зу-и-нун әл-Мысри (796 – 861), Баязид Бистами (874), Жүнейд Бағдади (909), Халлаж Мансұр (921) сияқты ірі өкілдер сопылық әдебиеттің қалыптасуына ықпал етті.

Сопылық әдебиеттің мақсаты – Алла тағаланы әрдайым еске ала отырып, одан ғапыл қалмау, таңғажайып тылсым дүниенің көркем көріністеріне көз жіберіп, көңілге тоқу арқылы Алла тағаланың әсем аттары мен сипаттарын білу, оның әмірлерін түсіну және қалтқысыз сезіммен оған құлай беріліп, сүю.

Сопылар исламның қайнар бұлақтарынан бастау алған сопылық әдебиетте *кемел адам, мағрифат, шаригат, тариқат, хақиқат, мақам, пір, нұр, сабыр, зауқ, тақуа, тәуба, сұхбат, тәуекел, уара, фана, тәсілім, тәсбих, шүкір, мухаббатұллах, ыхлас, зікір* сияқты ұғымдарды пайдаланды. Сондай-ақ “жүрек”, “көңіл”, “көкірек көзі” сынды ұғым-түсініктер де сопылық әдебиеттің тұрақты тіркестеріне айналды.

Өйткені тасаууф ілімінде жүрек – иманның тұрағы, ұлы Жаратушыға деген сүйіспеншіліктің мекені болып табылады. Сопылық әдебиетте “*Хақты танып, Хақиқатқа ұласу*”, “*Сырды түсінуге ұмтылу*”, “*Сүйіктіге ғашық болу*”, “*Жарға ынтық болу*”, “*Сүйіктімен сұхбат құру*”, “*Ақиқат шарабын ішу*”, “*Мас болып, естен тану*”, “*Көбелек болып, отқа кую*”, “*Өлмей тұрып өлу*”, “*Пәруанадай шыр айналу*”, “*Гүлге ынтызар бұлбұлдай сайрау*” сияқты ұғымдар кеңінен қолданылады.

Сопылық әдебиет әсіресе, Қарахан мемлекеті тұсында, Қожа Ахмет Иасауи (1093-1166) шығармалары негізінде дамыды. Түркі әлемінің ең атақты сопы-ақыны Қожа Ахмет Иасауи “Диуани хикмет” шығармасымен қатар бірқатар еңбектер жазды және түркі халықтары әдебиетінде «хикмет» жанрының кең қанат жаюына өз үлесін қосты. Ол көзі тірісінде көптеген шәкірттерді ғаріптерді тәрбиеледі және бертін келе оның

жолын ұстанушылар «иасауи» тариқаты деген атпен белгілі болды.

Менің хикметтерім – “хадис қазынасы”, оны оқып таныр болсаң – бар мағынасы Құран” деп жырлаған Ясауидың “Диуани хикмет” еңбегі көшпелі түркі тайпалары арасында ислам дінінің кеңінен таралуына қызмет етті. Қожа Ахмет өзінің «Диуани Хикмет» атты еңбегінің 1-ші хикметінде өмір жолын баяндай келе, Арыстан бабпен кездесуін былайша жырлайды:

*Жеті жаста Арыстан бабқа қылдым салам,
Мұстпанының аманатын бер деп маған.
Сол мезетте мың бір зікір еттім тамам,
Нәпсім тыйып Аллаға бет бұрдым, міне.
Құрма берді, басым сипап, назар салды,
Бір сәтте ол дүниеге сапар салды.*

“Жеті жаста Арыстан Бадам іздеп тапты, құрма беріп пердеменен сырым жапты. “Бихамдила” көрдім бетін жүзімді өпті, сол үшін алпыс үште жерге кірдім” [6, 11-13 б] – деп ақынның өзі жырлағандай, оның алғашқы тәрбиешісі Арыстан баб болған.

Ұстазы болашақ ақынның жүрегіне иман нұрын сеуіп, оған Алланың Хақ жолы мен пайғамбардың үлгі-өнегесін үйреткен. Ержеткен Ясауиді бергін келе Жүсіп Хамадани тәрбиелегені туралы дерек бар. Ясауи Құран мен хадисте, тәпсір мен фикхта кездесетін арабша жазылған күрделі ұғымдарды түркі тілінде түсінікті, жеңіл етіп, халық поэзиясы негізінде жеткізе білді. Қожа Ахмет Ясауи негізін қалаған жол – сопылық жол. Өз бағытын ұстанған ақын осы ілімді өмірінің соңына дейін насихаттады. Оның бұл ойлары даналыққа жетелеуші хикметтерінен көрініс тауып жатты. Сондықтан да, бүгінде жалпы түркі халқы үшін Ясауи мен сопылық атауы егіз ұғым.

Қожа Ахмет Ясауи шығармасында:

*Жаннан кешіп, жалғыз Хақты жанға қостым,
Одан кейін дария болып толып, тастым...
Ғашық оты лапылдаса жанды қоймас,
Көбелектей отқа түсіп өзін білмес,
Бұл сырлармен дүниеден тойдым, міне.*

Бір орында отырғызбайтын қандай ғашықтық дерт? Бұл сұрақтың жауабын Қожа Ахмет Ясауиді ғашықтық әлеміне алып келген Жүсіп Хамаданидің еңбектерінен табамыз. Оның «Рутбатул хаят» («Өмір таразысы») деген шығармасында бұған мынадай анықтама беріпті: «Аллаға махаббат махлұқат (жаратылыс) махаббатына қарағанда күшті, қуатты

және құдіреттірек. Нәпсілік яғни шайтани махаббат мен рахмани махаббат арасындағы айырмашылық мынада: махлұқат махаббатында естен тану және диуаналық жүзеге келеді. Ал, Алла Тағалаға ғашық болуда көңілде парасат, хикмет және мағрифат пайда болады. Себебі, шайтанның жолында тікен мен шөп-шалаң ұшыраса, Хақ тағаланың жолында тек қана, жұпар иісті лала кездеседі» [7, 6 б].

Бұл ғашықтық дегеніміз – Алланың дидарына жеткізетін бір құрал. Сопылардың өмірдегі бар мақсаты Алланың дидарын көру, сол жолда өзін тәрк етіп «фәнә филла» дәрежесіне жетіп, өзін жоқ етіп тек «Ол» бар, қалғанының барлығы «фәнә», яғни өткінші, фәни. Адам баласы уақытша, қолға ұсталатын, фәнилік затқа ғашық болса, одан айырылу үлкен азапқа толы қайғы әкеледі, ал мәңгілік болған Аллаға ғашық болса «сәкине» яғни, жүрек тыныштығын алып келеді.

Бұл ретте Абайдың да жырлағаны мәлім:

*Жүрегі жұмсақ білген құл
Шын дос таппай тыншымас.
Пайда, мақтан бәрі – тұл,
Доссыз ауыз тұшымас. – [8, 120 б]*

деп, Жаратушыны шын досқа теңеп оны таппай тыншымайтындығы, онсыз ауыздағы сөздің дәмі жоқ екендігін көрсетті.

Ясауи: «Ғашық құлдар бұл дүниені көзге ілмейді» деп, ғашықтардың дүние ісіне араласпайтындығын айтқан. Себебі, дүние – Жаратушы мен жаралғанның арасындағы негізгі бөгет.

Профессор А. Жушоңың: «Диуани хикметте» Иасауиге қатысты өлеңдермен бірге, оның қаламынан тиесілі еместері де кездеседі. Кейбірі оның шәкірттері тарапынан кейін қосылғаны белгілі. Бұл өлеңдерді бір-бірнен ажыратса болады, мысалы, Жүніс Әміренің өлеңдеріне ұқсас хикметтерді көне дей аламыз. Себебі, Жүніс Әміренің өлеңдеріне хикметтер анық әсер еткен. Демек, Әміре өлеңдеріне ұқсас хикметтер Иасауи заманына қатысы бар, дейміз» [9, 35]

Ясауи хикметтерін әлі күнге дейін ғалымдар тарапынан сараптау жасалмаған. Осы тұрғыдан алғанда Ясауидің сопылық дүниетанымын толық түсініп білу үшін, оның шығармаларын текстологиялық тұрғыдан зерттеп, канондық мәтін жасау керектігі алға шығады. Бұл ойымызды И. Хаққұлдың: «Сонымен иасауитануда орындалуы қажет болған істердің аясы өте кең. Бірақ олар арасында, біздің ойымызша, ең ба-

сты міндет «Диуани хикметтің» негізінде жақын сенімді бір нұсқасын қалыптастыру» [Хаққұл 2001, 35]

Қорытынды

Қорыта келгенде, Қожа Ахмет Ясауи «Диуани хикмет» еңбегінде «ғашық» сөзін 200-ден аса қолданған. Шығармасының барлығы – Жаратқанға ғашық болып өтіп, Хақ жамалын көру.

Кез келген адам ғашық бола бермейді, болған күннің өзінде Жаратқанның дидарын көру әрбір сопының маңдайына жаза бермейтін бақ. Барлық осы ерекшеліктерімен қоғамның әр са-

тысына Исламды үндеген тасаввуф халықтың әлеуметтік тұрмысы жақсарған кездеріндегі жалқаулықтары мен босаңсуларын бөгең, қоғамның сергектігін арттырып, басқыншылық пен зұлымдыққа толы қиын-қыстау кезеңдердің былық-шылықтары мен күйзелістерінің арасында тарылып, қысылған көңілдерге Жаратушының мейірім шуағын ашып, тыныс алдырды. Әрі жабырқаулы көңілдер мен шаршаған саналарға жұбату, кеуіп қалған рухтарға кәусәр суы бола білді. Ол тағы бір жағынан көркем ахлақ пен ғибадатта шыңға жеткен жандарға қарапайымдылықты, «ештік» сезімін ұсынып, менмендік пен тәкаппарлыққа және мақтаншақтыққа салынуына тосқауыл болған.

Әдебиеттер

- Степанянц М.Т. Философские аспекты суфизма. – М.: Наука, 1987.
Бертельс Е. Суфизм и суфийская литература. – М.: Наука, 1965.
Тримингэм С.Дж. Суфийские ордены в исламе. – М.: Наука, 1989.
Баранов Х.К. Большой арабско-русский словарь: в 2-х тт. – 9-е изд. – М., 2000. – 456 с.
Әділбаев А.Ә. Саңлақ сахабалар. – Алматы, 2010. – 336 бет.
Қыдыр Т. Ченари А. Түркістанның пірі – Қожа Ахмет Ясауи. – Алматы, 2018. – 179 б.
Әбдірәсілқызы А. Қожа Ахмет Ясауидің ақындық әлемі. – Алматы, 2017. – 264 бет.
Абай Құнанбайұлы. Шығармаларының екі томдық жинағы. 1-том: Өлеңдер мен аудармалар. – Алматы: Жазушы, 2005. – 296 б.
Хаққұл И. Ахмад Яссавий. Ғафур Ғұлом номидаги Адабият ва санъат нашрияти. – Тошкент, 2001. – 64 с.

References

- Stepanians M.T. Filosofskie aspekty sufizma. – M.: Nauka, 1987
Bertels E. Sufizm i sufijskaja literatúra. – M.: Nauka, 1965
Trimmingem S.Dj. Sufijskie ordeny v islame. – M.: Nauka, 1989
Baranov H.K. Bolshoi arabsko-rýsskii slovar: v 2-h tt. – 9-e izd., – M., 2000. – 456 str.
Ádilbaev A.Á. Sañlaq sahabalar, – Almaty, 2010. – 336 bet.
Qydyr T. Chenari A. Túrkiستاني piri – Qoja Ahmet Iasaýi. – Almaty, 2018. – 179 bet. Ábdirásilqyzy A. Qoja Ahmet Iasaýidiñ aqyndyq álemi. – Almaty, 2017. – 264 bet.
Abai Qunanbauly. Shyǵarmalarynyñ eki tomdyq jinaǵy. 1-tom: Óleñder men áydarmalar. – Almaty: Jazyshy, 2005. – 296 bet.
Haqqúl I. Ahmad Iassavii. ǒafýr ǒýlom nomidagi Adabiat va sanat nashriati, Toshkent, 2001. – 64s.